

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ ДС/СС 05/4-02 бр. 463/1-XV/9 04.04.2013. године	
---	--

На основу члана 221. став 1. алинеја 16. и члана 266. Статута Факултета, Наставно-научно веће Филозофског факултета у Београду је на својој IV редовној седници, одржаној дана 04.04.2013. године, донело следећу

О Д Л У К У

Прихвата се Извештај комисије са оценом докторске дисертације: ВОЈНИ ОДНОСИ ЈУГОСЛАВИЈЕ И САД 1948-1961, кандидата мр Ивана Лаковића и одобрава усмена одбрана.

Универзитет је дао сагласност на предлог теме 24.02.2009. године.

Ова се одлука упућује Стручном већу Универзитета на сагласност.

<u>Доставити:</u> 1x Универзитету у Београду 1x Комисији 1x Стручном сараднику за докторске дисертације 1x Шефу Одсека за правне послове 1x Архиви	ПРЕДСЕДНИК ВЕЋА Проф. др Милош Арсенијевић
---	---

Факултет <u>Филозофски</u>	УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
<u>04/1-2 бр.6/2308</u>	Веће научних области
(број захтева)	друштвено-хуманистичких наука
<u>5.04.2013.</u>	(Назив већа научних области коме се захтев упућује)
(датум)	

ЗАХТЕВ

за давање сагласности на реферат о урађеној докторској дисертацији

Молимо да, сходно члану 46. ст. 5. тач. 3. Статута Универзитета у Београду («Гласник Универзитета», бр. 131/06), дате сагласност на реферат о урађеној докторској дисертацији кандидата

Ивана (Рајко) Лаковића

(име, име једног од родитеља и презиме)

КАНДИДАТ

Иван (Рајко) Лаковић

(име, име једног од родитеља и презиме)

пријавио је докторску дисертацију под насловом:

Војни односи Југославије и САД 1948-1960

Универзитет је дана 24.02.2009. својим актом под бр 615-25/240-8 дао сагласност на предлог теме докторске дисертације која је гласила:

Комисија за оцену и одбрану докторске дисертације кандидата

Ивана (Рајко) Лаковића

(име, име једног од родитеља и презиме)

образована је на седници одржаној 21.02.2013. одлуком факултета под бр 159/1-XIV/1 у саставу:

Име и презиме члана комисије	звање	научна област	установа у којој је запослен
1. др Љубодраг Димић	редовни проф.	историја	Филозофски ф.
2. др Мира Радојевић	доцент	исто	Филозофски ф.
3. др Драган Богетић	научни саветник	исто	ИСИ
4. др Милан Терзић	научни саветник	исто	Институт за стратешка истраживања

Наставно-научно веће факултета прихватило је извештај Комисије за оцену и одбрану докторске дисертације на седници одржаној дана 4.04.2013.

Прилог: 1. Извештај комисије са предлогом 2. Акт Наставно-научног већа факултета о усвајању извештаја 3. Примедбе дате у току стављања извештаја на увид јавности, уколико је таквих примедби било.	ДЕКАН ФАКУЛТЕТА <u>Проф. др Милош Арсенијевић</u>
--	--

**Наставном и научном већу
Филозофског факултета у Београду**

Изабрани одлуком Наставног и научног већа Филозофског факултета у Београду у комисију за писање Реферата о завршеној докторској дисертацији **„Војни односи Југославије и САД 1948-1961“**, кандидата мр Ивана Лаковића, истраживача сарадника у Историјском институту Црне Горе, слободни смо да поднесемо следећи

ИЗВЕШТАЈ

Основни подаци о кандидату и дисертацији

Колега мр Иван Лаковић је рођен 19.06.1974. у Подгорици, где је завршио основну школу и гимназију. Филозофски факултет Универзитета у Београду је уписао 1992. године, и после одслуженог војног рока, отпочео је студије на Одељењу за историју. Редовне студије је завршио са просечном оценом 8,7, али је општи утисак професора који су са њим непосредно радили био да су стручна знања колеге Лаковића много већа од високе просечне оценом коју је током студија стекао. Дипломски рад под насловом „Модернизација конвенционалног наоружања војске Краљевине СХС и Краљевине Југославије“, одбранио је 12.10.2000. на Катедри за историју Југославије са највишом оценом (10). Исте године колега Лаковић је на Катедри за историју Југославије Филозофског факултета у Београду уписао постдипломске студије које је са успехом окончао 21.04.2005. Магистарски рад „Западна војна помоћ Југославији 1951-1958“ оцењен је највишом оценом. Постдипломски студиј је, истовремено, указао на убрзани процес стручног сазревања колеге Лаковића а магистарски рад да је „отворено“ важно истраживачко поље које тек треба изучавати. Од априла 2001. мр Иван Лаковић је запослен у Историјском институту Црне Горе.

Колега Лаковић се први пут огасио у стручној периодици 2001. године радом »Неки аспекти модернизације конвенционалног стрељачког наоружања војске Краљевине СХС и Краљевине Југославије« (Историјски записи, 3-4, Подгорица, 2001, 195-212) и од тада је објавио једну монографију и седам научних радова а са саопштењем је учествовао

и на осам међународних научних скупова, одрганизованих у државама бивше Југославије и у иностранству.

Већина текстова које је колега мр Иван Лаковић до сада објавио тематски је везана за војну и дипломатску историју југословенске државе у другој половини 20. века. У питању су радови посвећени облицима сарадње и војној помоћи коју је Запад пружао Југославији током 50-тих година 20. века (Оперативна проблематика рада на западној војној помоћи 1951-1958, Историјски записи, 1-4, Подгорица, 2005, 109-142; Војна помоћ САД Југославији у наоружању артиљеријских и оклопно-механизованих јединица 1951-1958, Војноисторијски гласник, 1-2, Београд 2005, 98-116; Западна војна помоћ Југославији као увод у стварање Балканског пакта, Зборник радова са међународног научног скупа Балкански пакт 1954-1955, Београд 2008), питањима колективне безбедности у Европи и месту Југославије у тим пројектима (Југославија и пројекти колективне безбедности 1950-1960, Спољна политика Југославије 1950-1960. Зборник радова, Београд 2008, 275-291), виђењима Јосипа Броза Тита у документима америчких обавештајних служби (Виђења Тита у америчким документима 1951-1958, Тито – виђења и тумачења. Зборник радова, Београд 2011, 437-447), југословенско совјетском сукобу (ЮГОСЛАВСКИЕ ОЦЕНКИ И ОЖИДАНИЯ НАПАДЕНИЯ СССР 1948-1955, Тематски зборник радова „Россия и Балканы в течение последних 300 лет“, Подгорица - Москва, 2013). У питању су радови тематски нови и истраживачки утемељени на новим изворима. Најзначајнији до сада објављени рад колеге Лаковића представља монографија „Западна војна помоћ Југославији 1951-1958“ (Подгорица 2006, 295). У питању је целовита студија која говори о једној од оних осетљивих тема савремене историје којима историчари, пре колеге Лаковића, нису посвећивали већу пажњу. Темељна истраживања омогућила су аутору да проговори о интензивној војној помоћи коју је Југославија добијала од Запада, политичкој позадини тог облика сарадње, набавци наоружања и опреме, школовању кадрова, увођењу иновација у обуку и организацију оружане силе, променама у сфери политике и идеологије.

У процесу издавања се налазе још две научне монографије колеге Лаковића - „In The NATO Neighbourhood: Yugoslav Military Ties With West During The Fifties“ (коаутор Д. Тасић; рад је прихваћен у едицији Harvard Cold War Series, ed. M.Cramer) и „ОЕБС у Црној Гори 1997-2009“ (коаутор С. Бабовић Распоповић; рад је прихваћен за објављивање

у Институту за историју Црне Горе), као и три научна рада поднета на научним скуповима („Western Military Aid to Yugoslavia 1951-1958. And The Modernization of The Army, Зборник радова са међународног научног скупа „Interaction between strategy and military politics“, одржаног у Софији 2006; The Consequence of Rift. Western Military Aid to Yugoslavia 1951-1958“, Зборник радова са међународног научног скупа “East Central Europe in the Cold War, 1945-1989”, одржаног у Варшави 2008; ЈРВ у програму војне помоћи САД Југославији 1951-1958, Зборник радова са научног скупа „100 година војног ваздухопловства Србије, одржаног у Београду 2012).

Тема докторске дисертације „Војни односи Југославије и САД 1848-1960“, коју је предложио кандидат мр Иван Лаковић, прихваћена је на седници Одељења за историју Филозофског факултета у Београду 29. октобра 2008. Са одлуком већа Одељења за историју сагласило се 13. новембра 2008. и Наставно и научно веће Филозофског факултета у Београду. На тему докторске дисертације „Војни односи Југославије и САД 1948-1960“, по захтеву који је упутио Филозофски факултет, дало је сагласност, на седници одржаној 24. фебруара 2009. и Веће научних области друштвено-хуманистичких наука. Тиме су се стекли сви неопходни законски услови да колега мр Иван Лаковић отпочне рад на својој докторској дисертацији.

Предмет и циљ дисертације

Питање војних односа Југославије и САД у годинама 1948-1960, једна је од оних важних тема сваремене историје о којима историчари, до сада, нису писали. Томе је пресудно доприносила политичка осетљивост теме, недоступност историјских извора похрањених у делу југословенских и америчких архива, као и чињеница да се учесници у догађајима нису оглашавали. Самим тим је и могућност да историчари досегну до „чврстог тла историје“, које им омогућава сигуран увид у бројне сегменте наведене теме, изостала. Тако се о веома интензивним војним односима Југославије и САД, који су се огледали у успостављању војно-дипломатских веза, стратешким преговорима, набавци наоружања и опреме, школовању кадрова, увођењу иновација у обуци и организацији оружане силе, променама у сфери политике и идеологије, није писало. Уколико је радова о појединим аспектима теме и било одликовала их је фрагментарност и политиколошки приступ, јер се о војним односима Југославије и САД узгредно писало у оквирима

сагледавања политичких и дипломатских односа две земље и места и улоге Југославије у Хладном рату. Отварање архивских фондова и деценијама строго чуваних колекција историјских извора и у Србији и у САД, до кога је дошло претходних година, учинило је ову тему за историчаре савремене историје сасвим легитимном.

Сукоб Југославије и земаља Информационог бироа пружио је САД неочекивану и непланирану могућност политичког и војног продора у стратешки изузетно важан простор на југоистоку Европе. На тај начин је и дотадашњи однос у домену војне сарадње, за који се није могло рећи да је био савезнички и пријатељски, почео интензивно мењати. У кратком времену, обележеном на глобалном плану заоштравањем хладног рата и блоковске поделе света, захваљујући тренутној подударности интереса, Југославија и САД су занемариле постојећу идеолошку нетрпељивост и почеле да граде сложене војне односе који и јесу предмет истраживања ове докторске дисертације. Захвањујући војним ефективима и стратешкој позицији нова политика Југославије је допринела консолидацији јужног крила НАТО пакта у Европи и потенцијалном успоравању могућег совјетског продора према јужној, западној и централној Европи. У исто време, подршка САД новом спољнополитичком курсу Југославије, јачала је одбрамбене позиције те земље према СССР-у и земљама чланицама Коминформа. У таквим околностима, и поред тога што јој идеолошка позиција није допуштала претерано приближавање Западу, југословенска држава је успоставила систем међусобних војно-политичких односа са САД који је, превентивно делујући на агресивне намере Совјетског савеза и „социјалистичког лагера“, требало да заштити Југославију. Интензитет и динамика војних односа две земље, која се, посредно, неминовно тицала и промена у унутрашњем друштвеном уређењу југословенске државе, најдиректније је зависила од спремности Београда и Вашингтона на „заокрет“ у дотадашњој политици.

Предмет истраживања докторске дисертације колеге мр Ивана Лаковића отуда обухвата тематски веома широки круг питања везаних за никада потпуно успостављено поверење две стране, идентификовање потреба које условљавају сарадњу, каналисање постојећих односа путем војних програма који обезбеђују војну помоћ, техничку модернизацију, јачање југословенских војних ефектива, координацију војних планова, формирање Балканског пакта као специфичног облика институционалне сарадње са НАТО пактом. И поред тога што ни једна од успостављених линија војне сарадње није

резултирала формалним укључивањем југословенске државе у западни војно-политички систем, тај тип односа две земље је најдиректније утицао на суштинско приближавање Југославије генералној линији америчких војних концепата. У видокругу ових истраживања, као њихов важан предмет, нашле су се и бројне тешкоће које су проистицале из идеологије и догматике наглашено присутне на обе стране. У складу са тим идентификоване су снаге које пружају отпор војној сарадњи, сагледан учинак догађаја попут Тршћанске, Мађарске, Суецке кризе или сусрета Тито-Хрушчов из маја 1955. на развој или блокирање војних односа, мерена спремност и дистанца која одређује блискост у односима, учаван значај војних односа у целокупним политичким и међудржавним односима Југославије и САД.

Комплексност теме „Војна сарадња Југославије и САД 1948-1960“, одредила је основне циљеве предузетих истраживања. Међу првима од њих налази се филигрански прецизно утврђивање фактографије која одређује војне односе две земље. Рад у архивским институцијама у Србији и САД резултирао је потискивањем стереотипа и значајном ширењу поузданог знања о југословенском „отварању“ према САД и карактеру и обиму успостављене војне сарадње две земље. Освојено знање о војној сарадњи Југославије и САД успешно је уклопљено у остале политичке, дипломатске, економске и војне активности наведеног времена, што је био један од циљева дисертације. Међу циљевима истраживања био је и исцрпан паралелан увид у историјску грађу југословенске и америчке провенијенције са намером да буде добијена поуздана „слик другог“ (пријатеља, савезника, поузаног сапутника, идеолошког противника, непријатеља...), у перспективи Београда и Вашингтона. Проницање у намере, страховања, жеље, предрасуде сваке од страна такође је био један од циљева ових истраживања дефинисаног са намером да буде дубински сагледан сложен и многодимензионални однос Југославије и САД на војном плану. Поред наведених, међу циљевима које је себи поставио колега Лаковић, било је и аналитичко посматрање целокупних војних односа две земље, реконструкција фаза које су одређивале те односе, сагледавање свих облика војне помоћи, одређивање ужег и ширег значаја стратешких преговора о координацији војних планова, одмеравање важности и утицаја војне сарадње са САД на свеукупну југословенку спољнополитичку ситуацију, спољнополитичку оријентацију и унутрашњеполитичку стабилност.

Основне хипотезе од којих се полазило у истраживању

Будући да дуже од једне деценије изучава војне односе Југославије и САД, да је претходно обавио темељна истраживања у југословенским архивима (Архив Југославије, Војни архив, Дипломатски архив, Архив Србије) и више месеци истраживао у архивским институцијама САД (National Archives and Record Administration, National Security Archive, Library of Congress), колега Лаковић је био у прилици да са великом прецизношћу формулише своје научне хипотезе. Томе је допринело и добро познавање објављених извора који се тичу теме, доступних електронских база података, штампе и периодике, постојеће мемоарске литературе, историографске и друге релевантне литературе политиколошког, социолошког, правног и војног карактера.

Истраживње је потврдило хипотезу колеге Лаковића да је спремност Југославије на војну сарадњу са САД суштински проистицала из убеђења да је то начин, да се у тренутку дугоричног захлађивања свих видова односа са Истоком и објективне војне претње која је са те стране долазила, сачува независност земље. Потврђена је и научна претпоставка да је у основи сарадње, са стране САД, била намера да се „југословенско питање“ стави у функцију обезбеђивања равнотеже снага на Балкану и преузимања политичких иницијатива на југоистоку Европе и у Медитерану. Такође је потврђена и хипотеза да је обострана спремност Југославије и САД на потискивање и игнорисање идеолошких анимозитета у „областима од опште користи“, била претпоставка свеукупних успостављених војних односа. Истраживања су потврдила и претпоставку да је обострано „дозирање“ отворености и исказивање спремности на сарадњу и компромис било условљено општим међународним приликама и унутрашњим потребама сваке од земаља појединачно. Штетна „упорност“, тврдокорност у ставовима, догматска оптерећења, склоност ка прибирању „осетљивих информација“, као што је колега Лаковић претпоставио, постојала је на обе стране и била у складу са проценама спољнополитичких и војних приоритета, спремности на развој сарадње, могућих користи коју војни односи доносе на политичком, идеолошком, економском, војном плану. Потврђена је и хипотеза о нескладу између односа који су САД имали према Југославији на билатералном плану и кроз НАТО пакт. Истраживање је потврдило и претходно дефинисана очекивања колеге Лаковића да су догађаји попут Тршћанске кризе, Мађарске кризе, Суецке кризе,

југословенско-совјетског помирења, најдиректније утицали на интензитет и квалитет политичких и војних односа Југославије и САД. Наговештај успостављања бољих односа са Совјетским Савезом суштински је значио удаљавање од САД и покушај трагања за могућом дистанцом према свакој од тих сила, уз задржавање већ постојећег спољнополитичког курса (несврстаност) и устаљеног друштвеног и политичког поретка (самоуправљање). Потврђена је и хипотеза да је излазак из система војне помоћи била својеврсна политичка демонстрација југословенске независности.

Кратак опис садржаја дисертације

Структуру докторске дисертације „Војни односи Југославије и САД 1948-1961“, поред предговора, закључка и пописа извора и литературе, чини осам тематско-хронолошких поглавља. Унутар њих материја је изложена путем 45 ужих делова које творе јединствену мисаону целину. Истраживања обављена у архивима и библиотекама САД унеколико су надоградила структуру дисертације коју је колега Лаковић предвидео у пријави дисертације (придодата су два нова поглавља и значајно разуђена тема).

У Предговору докторске дисертације колега Лаковић је образложио свој приступ обради теме „Војни односи Југославије и САД 1948-1960“, указао на њену сложеност и истраживачки значај. Скренуо је пажњу на чињеницу да је постојећа литература о војним односима две земље, подједнако настала у Југославији или САД, готово као по правилу превасходно била заснована на изворној грађи само једне од страна које су у наведеном процесу учествовале. У том контексту, кандидат се критички осврнуо на мањкавости постојећег историографског наслеђа, уочавајући да историографски радови посвећени југословенско-америчким војним односима нису ни могли да дубински сагледају све домене успостављене сарадње, идентификују обостране мотиве, сагледају интересе, укажу на предности и опасности које сарадња носи, вреднују досегнуте резултате и претрпљене неуспехе. У тим деловима текста кандидат се одредио и према релевантној изворној грађи, по типу и садржају разноврсној, похрањеној у домаћим архивима и архивским и библиотечким институцијама у САД.

У првом, уводном поглављу, насловљеном „Војна помоћ као инструмент спољне политике САД“ (15-34 стр), кандидат је указао на геополитички контекст америчке војне помоћи после Другог светског рата, разлике у концепцијама програма тог вида помоћи,

његове безбедносне особености, ограничења такве политике и функционисање америчког програма за заједничку одбрану. Анализом релевантних извора америчке провениенције дат је преглед развоја, намене, резултата и целокупне проблематике војне помоћи САД државама које је америчка администрација сматрала савезничким. Посебно је указано на политичку позадину програма војне помоћи и процену његове укупне ефикасности. Анализирајући доступну документацију аутор је показао у којој је мери војна помоћ била један од општих принципа спољне и безбедносне политике САД, посебно у Европи, као и колико је била „цена коштања“ такве политике. Истраживање је показало да су САД биле спремне да развијају војне односе у свим деловима света који су били од значаја за њихове с тратешке војне интересе. Тим путем било је омогућено претварање дела економских потенцијала САД у војну моћ америчких савезника и јачање земаља које су сматране „непријатељевим непријатељем“. Све је то рађено са циљем пружања ефикасног отпора потенцијалном агресору и стварања стабилних услова за унутрашњи развој (гушења унутрашњег субверзивног деловања, немира или грађанског рата). Суштински, радило се о заштити конкретних политичких, идеолошких, економских и војних интереса САД и Запада у сукобу какав је био Хладни рат. У случају Југославије, по много чему атипичном, пружена војна помоћ је сматрана једним од механизма за даље продубљивање конфронтације са СССР-ом. Истовремено, пристајање на прихватање америчке војне помоћи било је поуздани знак о спремности државе која је прима да своју политику подреди интересима земље донатора. На тај начин, веома прецизно, кандидат је дефинисао општи оквир унутар кога је било уопште могуће успоставити војне односе Југославије и САД. Засновани на новој изворној грађи похрањеној у архивима САД, ти делови рукописа докторске дисертације колеге Лаковића потпуно су нови и од трајног историографског значаја за разумевање војних, дипломатских и политичких односа две земље.

У другом поглављу докторске дисертације, „Југославија 1945-1958. године – Поглед из Вашингтона“, кандидат је темељно истражио југословенску спољнополитичку позицију и унутрашње прилике у првој деценији после Другог светског рата. Сагледао је ставове САД према југословенско-совјетском сукобу, презентовао америчке погледе на економске прилике у Југославији пре 1950, указао на узроке који су утицали на учвршћивање југословенских односа са САД и Западом, објаснио везу између велике

суше која је 1950. погодила Југославију и заокрета у југословенској спољној политици са почетка 50-тих година 20. века. Међу истраживачким питањима на која је колега Лаковић успешно одговорио налазе се и разматрање проблема везаних за могућу војну агресију СССР-а и источно европских земаља на Југославију, карактер војног савезништва балканских земаља и посредни утицају политике САД на међублоковско позиционирање Југославије.

Истраживање је показало да америчке обавештајне и аналитичке службе, поред података које су достављале дипломате са терена, нису благовремено предвиделе растући антагонизам, а затим и сукоб Југославије и СССР-а из 1948. године. Али, када је сукоб постао очигледан, независно од тога колико је био неочекиван, у Вашингтону су га дефинисали као значајан удар на совјетски комунистички модел, непристајање на ауторитет Кремља и догађај који најдиректније задире у сферу најважније геополитичке преокупације САД. Спремност америчке администрације да експлоатише настали сукоб и свим расположивим средствима утиче на његово продубљавање, иницирала је политику одржавања Тита на власти, унутар које су војни односи и сарадња била један од првих и најважнијих елемената. Из тих разлога америчке дипломате су настојале да веома прецизно одмере могућности југословенске пољопривреде, производне капацитете индустрије, способност власти да организују производњу и одржи стабилност у условима економске блокаде. Упоредо са тим Вашингтон је уочавао намере Београда да се, уз минимум политичких уступака, приближи Западу и обезбеди знатну економску и војну помоћ која му омогућава економски опстанак и заштиту независности. Питања потенцијалне совјетске оружане интервенције на Југославију, како показују анализирани западни извори, превасходно је разматрано са позиција „колика би могла да буде“, а не колика је стварно била. Не случајно, актуелност наведеног питања подударила се са периодом интензивирања преговора о ступању Југославије у програм западне војне помоћи. У том контексту је и формирање Балканског пакта (1953/1954), који су САД подржале, доприносило решавању два ургентна стратешка проблема Југославије – консолидацији положаја према евентуалној интервенцији Истока и подизању значаја југословенске државе у односима са САД и Западом. Истраживање је показало да амерички геостратешки погледи на Југославију уклапају ту државу у много шири простор Балкана, Медитерана, Блиског и Средњег истока и настоје да буде формиран један

„непрекинути одбрамбени систем“, који би повезивао Јулијске Алпе са планином Елбрус и простором Ирана. Помирење са СССР-ом, које је објективно удаљило Југославију од САД, у Вашингтону је означавано важном Титовом победом над Стаљиновим наследницима, јер је успео да избори повратак у свет социјалистичких држава без жртвовања принципа југословенске независности и равноправности и уз задржавање жељене дистанце према „лагеру“ и настављање дозиране сарадње са Западом.

У два наредна поглавља докторске дисертације, насловљена „Од економске до војне помоћи САД Југославији“ (97-132. стр.) и „Формулисање и формализовање америчке војне помоћи Југославији“ (133-218. стр), дат је биланс и форме америчке војне помоћи Југославији у првим послератним годинама (1945-1951), идентификоване потребе армије (броји између 305.000 и 385.000 војника организованих у 33 дивизије), приказане ограничене економске могућности земље да обезбеди неопходна средства за опремање и издржавање оружаних снага (војни трошкови досежу око 500 милиона долара годишње). Кандидат је указао на околности које су претходиле упућивању захтева за војном помоћи. Посебну пажњу је посветио мисији Коче Поповића у Вашингтону, темама о којима је разговарано, „правилима“ даље сарадње, прилагођеним интересима, плановима и пракси оружаних снага САД. Темељно су анализирани састанци у Пентагону (мај-јун 1951.) и техничка конференција у Вашингтону (август 1951), презентовани југословенски и амерички погледи на југословенско ратиште, размотрени војни потенцијали земаља „лагера“ у суседству, процењен стратешки значај кључних водених, ваздушних и копнених комуникација, сагледана перспектива могућег напада на Југославију. Идентификована су настојања САД да преко војне сарадње обезбеде утицај и контролу над југословенском одбрамбеном политиком као и отпори и бојазни југословенске стране да њихова земља не постане простор развијене обавештајне активности. Указано је на значај разговора Коче Поповића са командантом савезничких снага у Европи Двајтом Ајзенхауером у којима је, уз остало, констатовано да Југославију треба помоћи савременим наоружањем јер она не планира да се враћа на „партизански начин ратовања“. Идентификоване су „листе“ које су америчкој страни доставили К. Поповић и В. Велебит и по којима су извршене прве испоруке америчког војног материјала Југославији и презентовани резултати техничких конференција у Пентагону (август 1951), на којима је дефинисан годишњи план испорука ратног материјала. Указано је на

размислилажења у политици САД и Велике Британије око институционализовања војне сарадње са Југославијом и значај посете генерала Џозефа Колинса Београду (разговарало се о питањима међусобног поверења, присуства америчких стручњака у Југославији, обуке и школовања југословенских старешина, различитим погледима на југословенску одбрамбену политику...), после које је отворена могућност да председник Х. Труман предложи Конгресу САД пружање војне помоћи Југославији. Вредан је пажње закључак кандидата да је у првим годинама војне сарадње Југославију као примаоца програма више штитила спремност САД да јој пружи подршку него што је, објективно, испоручена помоћ појачала њену војну снагу и одбрамбену позицију према Истоку.

У наредним поглављима докторске дисертације, насловљеним „Војна помоћ као средство учвршћивања односа са Западом 1952. године“ (219-316. стр), Кулминација сарадње 1953. године“ (317-402. стр.) и „Стагнација 1954-1955. године“ (403-470. стр), темељно су обрађени сви облици сарадње, од закључења споразума о војној помоћи и инсталирања америчког тима за надгледање и администрирање војног програма сарадње (American Military Assistance Staff - AMAS), из новембра 1951, до „Амбасадорске“ конференције у Београду из јуна 1955. и мисије генерала Марфија са краја септембра 1955. У питању су централна поглавља дисертације унутар којих је кандидат веома прецизно и уз ослонац на нове архивске изворе, реконструисао не само облике војне сарадње већ и активности које је обављала војна дипломатија а из којих се види политичка позадина целокупних војних односа. У тим деловима текста обрађен је почетак рада АМАС-а, организације коју омогућавала својеврсну инфилтрацију специјализованих служби САД у југословенску армију и према којој се званични Београд односио са наглашеним неповерењем које је суштински минимизирало мандат и контролу коју је то тело вршило (делатност АМАС-а перманентно прате и УДБ-а и КОС). Истраживање је показало да су успостављању својеврног „обавештајно-организационог мостобрана“, који је омогућавао поуздану размену података и усаглашавање очекиваних, договорених и испуњених обавеза, доприносиле посете генерала К. Елдмана и Џ. Олмстеда (јул 1951.) и државног секретара САД за копнену војску Ф. Пејса и генерала М. Тејлора (август 1952) Југославији и генерала Ф. Поглајна САД. У том деловима дисертације кандидат је анализирао разговоре које су Ј.Б. Тито и југословенски војни врх имали са високим представницима војске САД и указао на тешкоће које су пратиле војну сарадњу. Прецизно

је реконструисао планирано унутар војне сарадње, путем бројева и процената идентификовао остварено, аналитично вредновао квалитет, квантитет и вредност примљене помоћи (типови авиона, тенкова, артиљерије, пловила...). Кандидат је посебно темељно је анализирао суштински важне преговоре које је са генералом Т. Хендијем, новембар 1952, имао југословенски војни врх као и последице које су проистекле из тог сусрета (утицао је на промену спољнополитичке оријентацију Југославије и приближавање Грчкој и Турској). Указао је на садржај, значај и домете стратешких преговора о координацији дефанзивних планова две армије (стратешки и тактички планови), чиме је отворена могућност да Југославија добије савремено наоружање али и да преузме део обавеза у систему заједничке одбране. Анализирао је позицију сваке од заинтересованих страна, њене жеље, интересе, процене, спремност да буде прихваћена и операционализована војна сарадња а тиме и перспектива могућег заједничког ратног напора.

Са подједнаком истраживачком пажњом кандидат је сагледао и веома успешну војну сарадњу остварену током 1953. године. Уочио је тешкоће које су пратиле рад трипартитних конференција које су представници Југославије имали са опуномоћеним званичницима Француске, Велике Британије и САД. Пратио је делатност АМАС-а и југословенских служби задужених за војне односе двеју земаља. Идентификовао напоре учињене на изради плана сарадње за 1954. годину, утврдио висину намењених средстава (сума намењена Југославији од 257.875.000 \$ била је највиши одобрени износ по једном годишњем програму), вредновао резултате посете П. Дапчевића САД. Одређујући перспективу даљих договора представника двеју армија кандидат је посебно скренуо пажњу на настојања САД да подстакне даље приближавање Југославије НАТО-у и чвршће везивање за војне дефанзивне аранжмане Запада, као и покушаје Београда да задржи жељену дисанцу према САД уз експлоатацију војне помоћи али без обавезивања на политичке уступке (отварање тржишта, формирање тржишне привреде, престанак мешања КПЈ у економска питања, вишепартијски систем...). У мери у којој је то било потребно кандидат је војне односе које је Југославија изграђивала са САД вредновао кроз призму помирења Београда и Москве, решавања Тршћанске кризе, приближавања југословенске државе земљама Трећег света. На основу свеобухватних анализа, изведених на грађи домаће и стране провенијенције, колега Лаковић је закључио да је криза програма

војне помоћи и целокупне сарадње, уочљива у 1954. И свим наредним годинама, била директна последице промене општих политичких околности. Истраживање колеге Лаковића је недвосмислено показало да је „опасност“ која је југословенским границама претила са Истока најдиректније утицала на степен „везивања“ са САД. Осећајући контрадикторност позиције у којој су се нашли југословенски политичари су се потрудили да предуго не инсистирају на „опасности“ по земљу, а генерали да југословенска армија не постане суштински зависна од испорука бесплатне америчке војне помоћи.

Докторску дисертацију колеге Лаковића засвођује поглавље насловљено „Гашење и преорјентација 1956-1961“. У њему је кандидат приказао опадање значаја програма војне сарадње Југославије и САД и преношење тежишта са војних на економска питања. Кандидат је пропратио реализацију ваздухопловног програма (раније договорене испоруке млазних ловаца-пресретача, радара, резервних делова), сагледао покушаје југословенске стране да се ослободи војне зависности, уочио настојања и проценио могућности југословенске државе да изгради модерну војну индустрију. Објаснио је узроке и последице одлуке председника Ајзенхауера да суспендује војну помоћ готових производа (авиони, топови, пловила, муниција) и дефинисао разлоге за њену обнову у редукованом облику. Гашењу војних односа, како уочава колега Лаковић, допринела је и чињеница да је Југославија успела да сачува жељени политички курс, тј. сазнање да „инерција“ војног програма није испунила очекивања Вашингтона. Показало се да је програм војне сарадње са САД најдиректније јачао југословенску позицију према СССР-у и земљама источног „лагера“ а учешће у Балканском пакту „релаксирао“ однос и зависност од САД. Уочавање простора и могућности за вођење активне политике са оба војна блока (обе велике силе), утицао је на југословенски политички и војни врх да иступи из програма војне помоћи САД.

Остварени резултати и научни допринос дисертације

Захваљујући истраживањима која је обавио у југословенским архивима и, посебно, архивским институцијама у САД, колега мр Иван Лаковић је написао докторску дисертацију чији се резултати најдиректније укључују у међународну размену знања. Истраживање је тематски ново а докторска дисертација фактографски богата и

иновативна. Остварени научни продор у истраживању историје војних односа Југославије и САД у годинама 1948-1961, је несумњив. Сложеност односа, исказана на плану политике и идеологије, дипломатије и стратешких процена чињених у Београду и Вашингтону, планираног и реализованог, веома прецизно је сагледана. Закључци кандидата су изведени на анализи значајног броја архивских извора, објављене грађе, садржаја штампе и периодике, релевантне литературе. Приступ теми омогућио је аутору да односе Југославије и САД прати подједнако из перспективе Вашингтона колико и из угла посматрања Београда. Истраживање је, на примеру Југославије, показало, на који су начин САД, у годинама хладног рата, експлоатисале војну сарадњу као важан инструмент сопствене спољне политике. Упоредо са тим, политика коју је водила Југославија, сведочанство је о начинима које на располагању има мала земља у покушајима да заштити своју независност. Војни односи са САД најдиректније су јачали спољнополитичку позицију Југославије према СССР-у. „Издазак“ из програма војне сарадње значио је настојање Београда да задржавајући дистанцу према Истоку и САД јасно дефинише свој међународни положај и очува постојећи унутрашњи поредак. Истраживања која је колега Лаковић обавио прецизно су одредила планирану суму војне помоћи (износи око 890,7 милиона долара), али реализовану суму целокупне сарадње (износи око 764,5 милиона лара). Слободни смо да нагласимо да је кандидат уочио све преломне моменте у војној сарадњи две земље, идентификовао актере догађаја и њихове политичке и идеолошке позиције, прецизно утврдио тачан број преоружаних дивизија, корпуса, делова армија, формираних ваздухопловних и поморских формација, количину муниције, резервних делова и пратеће опреме. У питању је истраживање које не испуњава само потребу српске историографије да о прошлости војних и дипломатских односа Југославије и САД критички суди већ и културну потребу друштва да проширује своја знања о савременој историји, спољној и одбрамбеној политици Југославије, институцији каква је војска, међуодносу политичких интереса и идеологије, импровизације и системског планирања, улагања у снажну армију и модернизације државе и друштва.

Закључак

Докторска дисертација „Војни односи Југославије и САД 1948-1961“ представља оригинално и самостално написано научно дело. Разуђена структура дисертације,

проистекла из обављених истраживања и квалитетан садржај написаних поглавља, у којима се постиже складан спој војне, дипломатске и политичке историје, најдиректније доприноси изузетно позитивном утиску о овом научном раду. Степен истражености теме омогућио је да закључци, до којих је кандидата дошао, буду утемељени и поуздани. Захваљујући истраживачком напору кандидата, посебно вишемесечним истраживањима у САД, дисертација је у свим сегментима прекорачила компилативну раван и значајно проширила наша досадашња знања о војним односима Југославије и САД у годинама 1948-1961. Наведена истраживања у САД најдиректније су утицала на уочавање још неких важних истраживачких рукаваца, на које домаћа грађа и литература није указивалачија, па је целовита обрада теме суштински значила надоградњу и обогаћење предвиђене структуре докторске дисертације.

Имајући све наведено у виду слободни смо да Наставном и научном већу Филозофског факултета у Београду предложимо да прихвати наш позитивни реферат о докторској дисертацији „Војни односи Југославије и САД 1948-1961“, кандидата мр Ивана Лаковића и одобри јавну одбрану на којој би чланови комисије били у прилици да изнесу своје појединачне примедбе и сугестије.

У Београду

22.02.2013.

Комисија:

Др Драган Богетић, научни саветник,
Институт за савремену историју у Београду

Др Милан Терзић, научни саветник,
Институт за стратегијска истраживања у Београду

Др Мира Радојевић, доцент,
Филозофски факултет у Београду

Др Љубодраг Димић, редовни професор,
Филозофски факултет у Београду
(ментор и писац реферата)

